

Jan Głównka

Wystawa historyczna "Dzieje Kielc" : mit czy rzeczywistość?"

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 22, 20-26

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JAN GŁÓWKA

WYSTAWA HISTORYCZNA DZIEJE KIELC. MIT CZY RZECZYWISTOŚĆ?

Tradycje ochrony dziedzictwa regionalnego mają w Kielcach bogatą historię. Korzystnym zjawiskiem jest gromadzenie wszelkiego rodzaju śladów „zagubionego dziedzictwa”, a projekty ochrony i wyeksponowania tego, co jeszcze pozostało, zasługują na szczególną uwagę, stanowią bowiem o naszej tożsamości i historii „małej ojczyzny”.

Idea powołania do życia muzeum poświęconego historii Kielc, sięga początków kieleckiego muzealnictwa. Dzieje miasta zaistniały na wystawach i w zbiorach utworzonego w Kielcach w 1908 roku muzeum Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Nawiązano wówczas do najstarszych w dziejach Kielc kolekcji o charakterze muzealnym, tworzonych w XIX wieku w Akademii Górniczej i Szkole Wojewódzkiej, przypominano o działalności naczelnika powiatu kieleckiego, kolekcjonera i mecenasa sztuki – Tomasza Zielińskiego i pasji kolekcjonerskiej rodziny Jarońskich¹.

Muzeum Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, kierowane w latach 1908-1933 przez Tadeusza Szymona Włoszka, weterana powstania styczniowego, gromadziło eksponaty przyrodnicze, geologiczne, archeologiczne i historyczne, zgodnie z zasadami powstającego w Królestwie Polskim ruchu regionalistycznego².

W okresie międzywojennym kilkakrotnie podejmowano próby zorganizowania w Kielcach Muzeum Historii Kielc, Muzeum Ziemi Kieleckiej czy Muzeum Regionalnego. Ta ostatnia inicjatywa miała także związek z dziejami kieleckiego pałacu biskupów krakowskich. Wojewoda kielecki poparł pomysł Komitetu Społecznego, polegający na nadbudowie północnego skrzydła pałacu i przeniesieniu tam urzędów z korpusu głównego (siedziby Urzędu Wojewódzkiego) oraz utworzeniu Muzeum Ziemi Kieleckiej. Brak datków od społeczeństwa miasta spowodował przestanie na rekonstrukcji pałacu w latach 30.

---

¹ Problematyka ta jest poruszana w pracach: J. Łepkowski, *Zbiór śp. Tomasza Zielińskiego w Kielcach*, Warszawa 1860; I. Jakimowicz, *Tomasz Zieliński, Kolekcjoner i mecenas*, Wrocław 1973

² A. Massalski, A. Rembalski, *Polskie Towarzystwo Krajoznawcze na Kielecczyźnie 1908-1950. Zarys Dziejów*, Kielce 1983, s. 101-103

W roku 1924 Zarząd Okręgu Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Kielcach wystosował petycję do Rady Miejskiej w sprawie Muzeum Ziemi Kieleckiej. Nowy budynek miał być wybudowany według projektu architekta Wacława Borowieckiego na placu pocerkiewnym, z wykorzystaniem materiału pochodzącego z rozbioru. Inicjatywy te popierał Związek Polskich Nauczycieli Szkół Powszechnych, szczególnie w czasie V Zjazdu Regionalnego w Kielcach w 1925 roku.³

Historię miasta i regionu pokazano na Wystawie Świętokrzyskiej, zorganizowanej przez kieleckie muzeum PTK w 1936 roku. Starania o propagowanie przeszłości Kielc znalazły także odbicie w regulaminie utworzonej w 1935 roku Rady Artystyczno-Konserwatorskiej Kielc, specjalnej komisji działającej w łonie Rady Miejskiej. Jeden z punktów regulaminu stanowił, że: *Rada zatroszczy się o archiwum i muzeum miejskie, a kustoszem tegoż będzie osoba wyłoniona przez Radę*⁴.

Kolejnym etapem, w którym nawiązano do idei muzeum historii miasta było zorganizowanie w 1938 roku w południowo-zachodniej części parteru kieleckiego pałacu biskupów krakowskich Sanktuarium Marszałka Józefa Piłsudskiego i Muzeum Legionów propagującego legionową przeszłość miasta i regionu.

Tuż przed II wojną światową zainicjowano organizację Muzeum Ziemi Kieleckiej i koncepcję budowy siedziby Muzeum Świętokrzyskiego. W marcu 1939 roku Rada Artystyczno-Konserwatorska zaproponowała, aby wystąpić do Zarządu Miejskiego o przydzielenie w formie darowizny placu o powierzchni do 3000 m² na folwarku „Psiarnia”, w celu budowy Muzeum Świętokrzyskiego⁵. Ostatnim aktem nowych inicjatyw, mających na celu poprawę sytuacji kieleckiego muzealnictwa, była uchwała Rady Miejskiej z 1939 roku o przekazaniu placu pod budowę gmachu muzealnego.

W czasie II wojny światowej zbiory Muzeum Świętokrzyskiego PTK uległy rozproszению, zachowały się m.in. cenne archiwalia dokumentujące okres powstań narodowych, lata I wojny światowej i II Rzeczypospolitej. Dzieje kieleckiego muzealnictwa do 1950 roku były związane z pozostałościami przedwojennego Muzeum Świętokrzyskiego. Komitet Organizacyjny Muzeum Regionalnego w Kielcach, przejął część zespołu kamienic przy kieleckim Rynku, a pierwszym dyrektorem placówki został Juliusz Nowak-Dłużewski, zastąpiony w 1947 roku przez Edmunda Massalskiego, przyrodnika i krajoznawcę⁶.

W latach 50. XX wieku powstała inicjatywa, rozpropagowana przez Jana Pazdura, utworzenia Muzeum Techniki w Kielcach, które zajęłoby się ochroną tego „co jeszcze ocalało w postaci materialnych zabytków na obszarze Zagłębia Staropolskiego”.

³ J. Główna, *Muzeum Narodowe w Kielcach. Pałac biskupów krakowskich. Przewodnik turystyczny*, Kielce 2001, s. 84-87

⁴ Archiwum Państwowe w Kielcach, Akta miasta Kielc, sygn. 2312, s. 77; APK Wojewódzki Konserwator Zabytków, sygn. 152 nlb.; „Radostowa” 1936, nr 2, s. 19

⁵ J. Główna, *Rada Artystyczno-Konserwatorska miasta Kielc 1935-1939*, w *Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach* T. 19, 1998, s. 131

⁶ APK, Muzeum Świętokrzyskie, sygn. 1; E. Massalski, *Szkicowe uwagi o historii, stanie obecnym, o potrzebach i planach Muzeum Świętokrzyskiego, opracowane dla potrzeb Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach* (mps 1952), Archiwum Muzeum Narodowego w Kielcach

W następnych latach, podobnie jak w okresie międzywojennym, próbowano zainicjować powstanie Muzeum Historii Kielc lub choćby stałej ekspozycji historycznej. Należy wskazać też na działania podejmowane w Muzeum Świętokrzyskim (później Narodowym), których efektem było urządzenie czterech czasowych wystaw prezentujących dzieje miasta: *IX wieków Kielc* (1971), *Kielce w latach I wojny światowej* (1981), *Kielczanie – pokolenie nadziei. Kielce w latach 1918-1939* (1993), *Od rozbiorów do niepodległości* (1998).

Idee ochrony dziedzictwa regionalnego były propagowane przez Towarzystwo Przyjaciół Kielc, które w 1986 roku zaproponowało utworzenie Muzeum Historii Kielc⁷.

Równocześnie podejmowano inicjatywy mające na celu zorganizowanie stałej wystawy historycznej lub Muzeum Historii Kielc jako oddziału Muzeum Narodowego albo samodzielnego Muzeum Historycznego; projektowano także założenie w Kielcach Muzeum Techniki (1988); zagadnienia te omawiano także na posiedzeniach Rady Miasta Kielc w latach 90.⁸ W kołach muzealnych podejmowano również próby organizacji Muzeum Historii Kielc lub stałej ekspozycji historycznej. W latach 1993-1994 powstała koncepcja utworzenia stałej wystawy historycznej *Z dziejów Kielc* w północnym skrzydle pałacu biskupów krakowskich.

W tym też czasie w Dziale Historii Muzeum Narodowego powstawały kolejne wersje scenariusza stałej wystawy historycznej *Dzieje Kielc*, modyfikowane zgodnie z bieżącymi potrzebami i projektami nowych lokalizacji.

Co stanowić może wzorzec dla kieleckiego muzeum historycznego? Muzea historii miast zaczęły powstawać w Europie od 2. połowy XIX wieku. Początkowo kolekcjonowano zbiory, które oczekiwały w magazynach na odpowiednią przestrzeń wystawienniczą. Pierwsze z nich powstały w niemieckich miastach: Brunzwiku (1865) czy w Nordhausen (gromadzono zbiory od 1870), jako odpowiedź na zapotrzebowanie mieszczan pragnących podkreślić swoją niezależność i samodzielność polityczną⁹.

W Polsce tworzenie muzeów miejskich miało związek z postępującą urbanizacją dużych miast, takich jak Kraków (1899), Warszawa (1914) i Poznań (1928/1929). Głównym czynnikiem była jednak historia polityczna; muzea te stawały się nowymi miejscami, w których dbano o przeszłość narodu, przechowując i ekspozując pamiątki i przedmioty mówiące o historii i przypominające o dążeniu do niepodległości¹⁰. Spośród innych muzeów miejskich należy wymienić muzea: Gdańska, Wrocławia i Szczecina, Poznania, Łodzi, Katowic, Lublina i Białegostoku. Z nowo utworzonych natomiast warto zwrócić uwagę na muzea histo-

⁷ T. Kucharzyk, *Muzeum Historyczne Kielc*, „Raptularz Kielecki” 1986, nr 3. Dyrektor Muzeum Narodowego w Kielcach Alojzy Oborny na spotkaniu zorganizowanym przez Towarzystwo Przyjaciół Kielc wygłosił (w cyklu wykładów „Kielce w roku 2000”) referat pt. *Czy Kielce będą w 2000 r. miały własne muzeum*, „Echo Dnia” 1987, nr 89, s. 4

⁸ Zob. także referat J. Głowskiej, *Popularyzacja dziedzictwa regionalnego na przykładzie koncepcji stałej ekspozycji historycznej „Z dziejów Kielc”*, wygłoszony na konferencji 21 listopada 2000 r., którą zorganizował Oddział Świętokrzyski Stowarzyszenia Muzealników Polskich (w posiadaniu autora)

⁹ H. Winiecka, *Z socjologicznej problematyki muzealnictwa. Muzeum miasta*, Szczecin 1980, s. 10-11

¹⁰ Tamże, s. 12-22

ryczne w Rzeszowie i Zduńskiej Woli czy Muzeum Inżynierii Miejskiej w Krakowie. Nie wolno pominąć stałych wystaw historycznych prezentowanych w wielu polskich muzeach, w których tematyka miejska jest wyeksponowana na pierwszym planie¹¹.

Z reguły we wszystkich wymienionych muzeach miast materiał ekspozycyjny na wystawach przedstawiony jest w układzie chronologicznym. Cechami charakterystycznymi tradycyjnych wystaw są: minimalna ilość objaśnień w postaci fotografii, opisów i wykresów, eksponowanie oryginałów, ograniczenie kopii, modeli i makiet.

Innym ważnym zagadnieniem jest lokalizacja muzeów historycznych w zażytkowych budowlach, w których musi dojść do daleko posuniętej ingerencji architektonicznej, aby dostosować wnętrza do potrzeb ekspozycyjnych.

Istotnym problemem jest sposób organizacji tego typu muzeum w Kielcach. W odbywającej się dyskusji poruszano kwestie związane z istnieniem Muzeum Historii Kielc jako oddziału Muzeum Narodowego w Kielcach czy też stworzeniem nowej placówki muzealnej. M.in. padały propozycje umiejscowienia muzeum miejskiego w budynku przy ul. Św. Leonarda, w którym do wybuchu II wojny światowej mieściły się zbiory Muzeum Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Kielcach¹². Tam też w rezultacie umiejscowiono muzeum.

Muzeum Historii Kielc powinno stać się miejskim muzeum multimedialnym, wizualną opowieścią o życiu miasta i jego mieszkańców, o kulturze, sprawach politycznych i gospodarczych. Konieczne jest zastosowanie nowoczesnych środków przekazu za pomocą technik komputerowych, aby uatrakcyjnić sposób eksponowania i przekazywania wiedzy. Nie wyklucza to, oczywiście, pokazywania oryginalnych eksponatów: dokumentów, zdjęć, numizmatów i militariów. Operowanie technikami komputerowymi, obok przekazu tradycyjnego, wzbogaci tematykę poszczególnych zagadnień poprzez eksponowanie dodatkowych treści, niemożliwych do zaprezentowania w inny sposób.

Muzeum Kielc będzie placówką, w której umożliwi się zwiedzającym podróż w czasie i przestrzeni: do osady średniowiecznej położonej w pobliżu kościoła św. Wojciecha, do XVI-wiecznego ratusza, do kancelarii starosty kieleckiego, reprezentującego właścicieli miasta biskupów krakowskich, do obozu wojsk kościuszkowskich w mieście w 1794 roku, wreszcie do wnętrza mieszczańskiego z przełomu XIX i XX wieku¹³. Być może jednym z ciekawszych punktów ekspozycji będzie odtworzona pracownia złotnicza w Kielcach albo laboratorium Akademii Górniczej z 1. połowy XIX wieku¹⁴. Zajrzymy także do gabinetu prezydenta miasta Stefana Artwińskiego¹⁵ czy też kwatery dowódcy 2. Dywizji Piechoty generała Juliusza Zulaufa w latach 30. XX wieku¹⁶.

¹¹ M. Sołtysiak, K. Wierzbicka, *Muzea w Polsce. Informator*, Warszawa 1997

¹² „Słowo Ludu” 2004, nr 1

¹³ J. Główka, *Kalendarium. Najważniejsze wydarzenia z historii i kultury Kielc*, w: *Kielce. Historia Kultura Sztuka*, Kielce 2003

¹⁴ J. Główka, *Z dziejów Akademii Górniczej w Kielcach (1816-1826)*, „Przegląd Odlewnictwa” 1996, nr 9, s. 215-219; tenże, *Laboratorium Akademii Górniczej w Kielcach 1817-1927*, w: *Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach* T. 19, 1998, s. 196-209

¹⁵ *Epitafium Prezydenta Artwińskiego*, red. Cz. Erber, Kielce 1990

¹⁶ J. Główka, *Exhibition – „The gift of Marian and Irena Ney-Bigo”*, „Kielce. Wczoraj, Dziś, Jutro” 2003, nr 4

Równolegle należy pokazać, co dzieje się we współczesnych Kielcach, wówczas muzeum ma szansę stać się centrum wiedzy, miejscem spotkań i dyskusji.

Podstawą ekspozycji mogłyby być zbiory Działu Historii Muzeum Narodowego, wchodzące w skład trzech kolekcji: historycznej (archiwalia, ikonografia), numizmatycznej i militariów. W drodze selekcji wyodrębnione będą eksponaty, które należy umieścić na stałej ekspozycji. Dodatkowo w wyniku kwerend w muzeach, bibliotekach i archiwach zostanie wyłoniona grupa dokumentów i eksponatów, które po skopiowaniu uzupełnią ekspozycję.

Z początkowego okresu historii Kielc zachowało się niewiele dokumentów, przechowywanych w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Diecezji Kieleckiej i Archiwum Kapituły Krakowskiej. Pierwsze wieki dziejów miasta zostaną więc odtworzone poprzez przedstawienie kopii dokumentów pochodzących z tych archiwów. Na podstawie badań historycznych powstaną repliki, dioramy i modele. Wskrzesi je nowoczesna technologia multimedialna, sprzęt audiowizualny i komputerowy. Dzięki elektronice możliwa stanie się podróż w przeszłość.

Jednym z elementów Muzeum Historii Kielc powinna stać się komputerowa dokumentacja zbiorów. Jej podstawą są eksponaty muzealne, a także zbiory archiwalne pochodzące z Archiwum Państwowego w Kielcach i z innych archiwów, bibliotek i muzeów w całej Polsce. Muzeum multimedialne, w przeciwieństwie do tradycyjnego, z założenia nie gromadzi oryginalnych eksponatów, lecz wizualne reprodukcje obiektów, takich jak: obrazy, grafika, rzeźba, fotografie, przedmioty codziennego użytku, druki ulotne, plakaty, pocztówki.

Podstawą przyszłej ekspozycji jest więc odnalezienie i zarejestrowanie danych o przedmiotach związanych z kulturą i historią Kielc. W tym celu można nawiązać współpracę z kieleckimi uczelniami i specjalistami przeszukującymi archiwa i biblioteki miejskie, muzea, kolekcje prywatne i instytucje kościelne. Prace te umożliwią ukazanie dziejów Kielc i społeczności kieleckiej poprzez stworzenie komputerowej bazy danych dostępnej w Internecie dla wszystkich zainteresowanych badaniami regionalnymi.

Obiekty gromadzone w bazie komputerowej będą dostępne także dla zwiedzających muzeum. Na specjalnych stanowiskach komputerowych, pełniących rolę wirtualnych przewodników po historii miasta, będzie można zapoznać się z prezentowanymi eksponatami, obejrzeć zabytki z każdej strony, poznać ich historię.

Muzeum Historii Kielc powinno stać się ośrodkiem, w którym będzie można organizować podstawowe badania regionalne, dokumentacyjne, konferencje naukowe, powołać wydawnictwo publikujące rezultaty badań. Ośrodek stałby się jednocześnie miejscem udostępniania wiedzy o Kielcach i regionie dla studentów z Kielc, województwa i innych ośrodków. Współpraca z Akademią Świętokrzyską powinna polegać na dwustronnym udostępnianiu zbiorów i rezultatów badań naukowych, w celu wzbogacania bazy danych związanych z dziejami Kielc i współdziałania przy organizacji ekspozycji oraz innych przedsięwzięć.

Na zakończenie można stwierdzić, że prace o charakterze edukacyjnym i ekspozycyjnym, nawiązujące do idei regionalizmu, nie były specjalnie wyodrębniane w działalności placówek muzealnych w Kielcach. Jak wynika z analizy zasobu muzealiów przechowywanych obecnie w Muzeum Narodowym w Kielcach, o przeszłości np. Zagłębia Staropolskiego świadczy zaledwie kilkadziesiąt przedmiotów oraz materiał archiwalny i ikonograficzny, który można zaliczyć do tzw.

dziedzictwa materialnego. Całość stanowi bazę do stworzenia pokazu muzealnego z zakresu historii kultury materialnej, osadzonego w XIX-wiecznych realiach gospodarczych i kulturalnych regionu.

Brak konkretnych działań ochronnych i dokumentacyjnych może jednakże sprawić, że już niedługo w zbiorach muzealnych i w niewielkim zasobie archiwów państwowych, poza nielicznymi eksponatami, nic już nie będzie świadczyło o niektórych aspektach bogatej przeszłości Kielc i regionu.

Zagłębie Staropolskie stanie się być może tylko mitem funkcjonującym w literaturze historycznej, jego dziedzictwo przemysłowe będzie mglistym wspomnieniem dawno minionych czasów w postaci kilku przedmiotów wyłaniających się z zakurzonej gabloty, a poznanie dziejów „małej ojczyzny” stanie się już niemożliwe.

Zapobiec temu powinny działania zgodne z realizacją programu i statutowych zadań Muzeum Narodowego w Kielcach, takie jak: urealnienie koncepcji rozwoju Działu Historii w ramach Perspektywicznego Planu Rozwoju Muzeum Narodowego w Kielcach (2000-2010), stworzenie Muzeum Historii Kielc, a także ekspozycji poświęconej dziedzictwu materialnemu Zagłębia Staropolskiego.

Zgodnie z uchwałą Rady Miejskiej w Kielcach, 1 września 2006 r. rozpoczęło działalność Muzeum Historii Kielc. Siedzibą Muzeum jest kamienica przy ul. Św. Leonarda 4, mieszcząca niegdyś Muzeum Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego.

EXHIBITION – HISTORY OF KIELCE. MYTH OR REALITY?

The idea of bringing a museum of Kielce history into being goes back to the beginning of museum management of Kielce, that is to the 19th collections of the Academy of Mining in Kielce, the Provincial School in Kielce, the collection of Tomasz Zieliński and the family of Jaroński. The history of Kielce was exposed on exhibitions and in collections of the Museum of Polish Tourist Association (PTK) which was set up in Kielce in 1908. The Museum of Polish Tourist Association (since 1936 – the Świętokrzyskie Museum PTK), was managed by Tadeusz Szymon Włoszek, the veteran of January Uprising, from 1908 till 1933, and gathered exhibits of nature, geology, archeology and history, in accordance with principles of the regional movement in the Kingdom of Poland. During the interwar period there were several attempts of establishing in Kielce the Museum of Kielce History, Museum of Kielce Province and Regional Museum.

After World War II the Świętokrzyskie Museum (the National Museum, since 1975) was reactivated. There were shown temporary exhibits concerning the town history: *Nine centuries of Kielce* (1971), *Kielce during World War I* (1981), *The inhabitants of Kielce – the generation of hope. Kielce in the years from 1918 till 1939* (1993), *From the Partition of Poland to Independence* (1998). Many times the idea of establishing a museum of Kielce History, or creating a permanent historical exhibition, was taken into account. After several tens of years the ideas of people connected with museums of Kielce came true by creating the Museum of Kielce History in 2006, in a tenement-house which was the adobe of Świętokrzyskie Museum PTK before World War II.